

Г.С. Домарадзька, М.В. Чмелик
Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ І НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА МАКРОРІВНІ

© Домарадзька Г.С., Чмелик М.В., 2008

Активізація інноваційної діяльності вітчизняних підприємств набуває принципового значення в контексті європейського вибору України і, відповідно, необхідності її інтеграції у високотехнологічне конкурентне середовище. Інтенсифікація інноваційної діяльності є передумовою виробництва конкурентоспроможної продукції і потребує злагоджених дій на мікро- та макрорівнях з метою постійної модернізації структури управління інноваційними процесами і підвищення її адаптації до мінливого зовнішнього середовища.

Ключові слова: інноваційна діяльність, концепція сталого розвитку, технологічна конкурентоспроможність, інноваційний менеджмент, макрорівень, мікрорівень, функції макроменеджменту.

According to the European option of Ukraine and necessity of integration to a highly technological competitive environment, activization of innovative activity in national business is of great importance. Competitive production serves as a preface to the intensification of innovative activity. This process demands consent actions on micro- and macrolevels in order to modernize an innovative management structure and to enhance its adaptation to a changeable external environment.

Keywords: innovative activity, concept of sustainable development, technological competitiveness, innovative management, microlevel, macrolevel, functions of macromanagement.

Постановка проблеми

Головною причиною виникнення економічних криз, на думку видатного українського вченого М.І. Туган-Барановського, є недосконалість регулювання функції інвестування інноваційних процесів у господарській кон'юктурі. Інакше кажучи, на яких машинах ми працюємо, такі й маємо результати. Сьогодні для більшості промислових підприємств держави, а також й регіональний розріз, адекватність пристосування до швидкозмінної економічної і політичної ситуації є пріоритетним завданням [8]. Тому особливо актуальним є вибір ефективного механізму інтенсифікації інноваційної діяльності підприємств, оцінювання інноваційного потенціалу країни, розроблення шляхів стимулювання інвестиційно-інноваційної активності. Розроблення і реалізація такого управлінського механізму, який охоплює інструменти і важелі макроекономічного та мезоекономічного характеру, дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємства, що є обов'язковою передумовою ефективності його діяльності в умовах відкритої економіки.

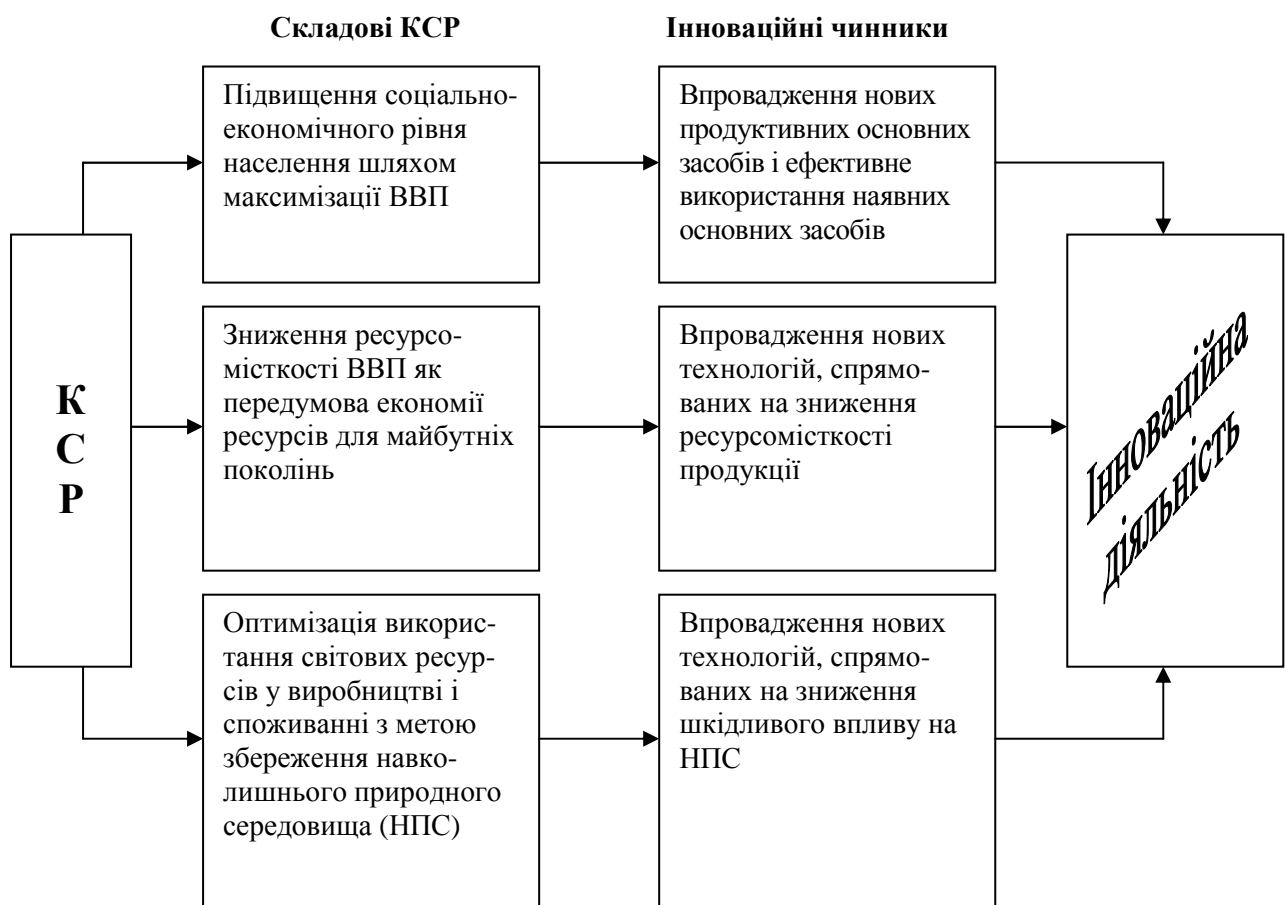
Україна прийняла на себе великі зобов'язання перед світовою спільнотою, підписавши 1992 р. у Ріо-де-Жанейро Концепцію стабільного (сталого) розвитку (КСР) в XXI столітті “Декларацію Ріо”. Зокрема у Принципі 12 зазначено, що “для більш ефективного вирішення проблем якості навколишнього середовища держави повинні співпрацювати у справі створення сприятливої і відкритої міжнародної екологічної системи, яка б призвела до екологічного росту і сталого розвитку”, що повинно здійснюватися за рахунок підвищення ефективності використання світового науково-технічного потенціалу шляхом прискореного створення та швидкої комерціалізації високотехнологічної продукції масового попиту [10].

Концепцію сталого розвитку України схвалено на урядовому рівні у 1997 році, а ООН проголосила “Десятиріччя просвіти в питанні сталого розвитку” з 2005 до 2014 року. В основу стратегії КСР покладено ініціативи, які дозволяють вирішувати:

- економічні проблеми – за допомогою зростання ВВП;
- екологічні проблеми – шляхом зниження ресурсомісткості ВВП;
- соціальні проблеми – за рахунок зростання зайнятості населення.

При цьому передбачається зміна пріоритетів розвитку економіки – на місце “споживацьких” (максимізація використання світових ресурсів у національних інтересах) повинні прийти “взаємовигідні” (оптимізація використання світових ресурсів у виробництві та споживанні) зі зростанням ваги “екологічних пріоритетів” (збереження природних ресурсів і якості навколишнього середовища) [9].

Сутність КСР тісно пов’язана з необхідністю переорієнтації суб’єктів економіки на всіх рівнях господарювання на впровадження наукоємних технологій. Схематично цей зв’язок показано на рисунку.

Зв’язок концепції сталого розвитку з інноваційною діяльністю

Аналіз особливостей інноваційної діяльності на мікрорівні свідчить, що, з одного боку, саме підприємство є основним “гравцем” у сфері інновацій, оскільки реалізує техніко-технологічні та організаційні можливості для забезпечення конкурентоспроможності продукції, а з іншого, виробнича діяльність підприємства істотно залежить від макро- і мезоекономічного механізмів ринкового управління цією діяльністю.

Тому ефективність макроекономічного менеджменту інновацій, його адекватність запитам конкретного періоду з врахуванням циклічності економічних процесів є актуальною проблемою для економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У сучасній економічній літературі останніх років достатньо глибоко досліджується питання інноваційної діяльності в Україні на макро- та мезорівні (інноваційної активності, технологічної конкурентоспроможності економіки нашої держави на міжнародному ринку, аналіз та оцінювання інноваційності розвитку економіки регіонів, інструменти стимулювання інноваційної діяльності на прикладі нових індустріальних країн, дифузія технологічних інновацій в регіональному аспекті) [1, 3, 4, 5, 6, 7]. Проблема організації та здійснення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств як суб'єктів ринку інновацій присвячені наукові праці таких вітчизняних дослідників, як Б.А. Карпінський, Т.Б. Шири, А.О. Фісун, М. Петрина [2, 4, 8, 10] та ін. Проте багато проблем інноваційно-інвестиційної діяльності стосовно взаємодії макро-, мезо- та мікроекономічних механізмів ринкового управління інноваційною діяльністю залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка цілей

Метою цього наукового дослідження є аналіз та оцінювання управлінського механізму активізації інноваційної діяльності, який охоплює інструменти і важелі макро- та мезоекономічного характеру, що дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємства, і є обов'язковою передумовою ефективності його діяльності у постійно змінюваному глобальному середовищі.

Виклад основного матеріалу

Інновації сьогодні – найефективніший засіб технологічного розвитку підприємств, забезпечення сильних ринкових позицій, які ґрунтуються на істотних конкурентних перевагах, що дає змогу вийти зі стану економічної депресії. Конкурентоспроможність – це комплексна категорія, її переваги остаточно реалізуються через торгівлю, але базис конкурентних переваг створюється на всіх ланках суспільного виробництва, зокрема значною мірою за рахунок структурної перебудови та дієвої промислової політики. Теорія конкуренції враховує те, що конкурують не країни, а окремі виробники або продавці продукції. Але економічний успіх країни, тобто її конкурентоспроможність, безпосередньо визначається наявністю в неї конкурентоспроможних галузей і виробництв. Тому підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників має стати найважливішим пріоритетом промислової політики країн, яка повинна знайти всебічну активну підтримку в діях урядів і вплинути на формування сприятливого внутрішнього й зовнішнього нормативно-правового поля конкуренції. Це доволі велика за обсягом і кропітка робота. Вона потребує постійного і ґрунтовного обстеження конкурентного середовища з визначенням особливостей національної економіки та світового ринку, умов виробництва і факторів, які можуть сприяти ефективній конкуренції [10].

Розроблення та вдосконалення інноваційної політики повинна здійснюватися з урахуванням усіх економічних рівнів та тенденцій їх розвитку. Провідні країни світу (США, Японія, ЄС) сформували свої інноваційні національні системи і переходять до інших рівнів інноваційної політики, що передбачає розроблення єдиної інноваційної політики для держав – членів співтовариства та створення єдиного інноваційного простору та ринку. Це зумовлено посиленням міжнародних інтеграційних процесів, введенням єдиної економічної політики, загостренням конкуренції на світових ринках, що спричинило появу якісно нової можливості інноваційного розвитку та міждержавного співробітництва в інноваційній сфері на гіперрівні. Метою об'єднання національних інноваційних систем країн-членів ЄС є побудова динамічної економіки, яка ґрунтується на знаннях та повинна забезпечити ЄС світове лідерство. Одночасно із цим, із метою об'єднання зусиль вчених різних країн була проголошена концепція створення єдиного дослідницького простору в Європі та визначені конкретні кроки у вирішенні цієї проблеми. У центрі уваги нової програми ЄС буде майстерність, бо саме це відіграватиме роль в розвитку глобальної конкурентоспроможності Європи. Іншим пріоритетом буде спрощення та полегшення участі в програмі через заходи, що стосуються процедури та раціоналізації інструментів. Незважаючи на загалом новий підхід, багато елементів будуть застосовуватися знову: на практиці, для більшості учасників, сама програма не зміниться, але участь в ній стане простішою і для України, зокрема [1].

На відміну від розвинутих країн, які до 85–90 % приросту ВВП забезпечують через виробництво та експорт наукоємної продукції, Україна, посідаючи за кількістю науковців одне з перших місць у світі, поки що розвивається без істотного використання результатів наукових досліджень. Частка вітчизняної наукоємної продукції становить близько 0,1 % на світовому ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється в 2,5–3,0 трлн. дол. США. Україна представлена на цьому ринку переважно продукцією оборонно-промислового комплексу та авіаційної промисловості [6].

Саме тому досягнення конкурентоспроможності технічної бази виробництва в Україні має стати сьогодні найважливішим пріоритетом розвитку вітчизняної економіки, що своєю чергою потребує максимальної реалізації інтелектуального потенціалу як рушійної сили у боротьбі за примноження суспільного багатства. З цього приводу провідний французький фахівець з менеджменту організацій М. Крозьє відзначає: “В сучасній конкурентній боротьбі передусім йде боротьба не за володіння ресурсами, матеріальними цінностями, а за здатність до нововведень” [2].

Сучасний стан технологічної конкурентоспроможності економіки України визначає низка властивостей, що негативно впливають на можливості її зміцнення в майбутньому (табл. 1).

Таблиця 1

Причини незадовільного стану технологічної конкурентоспроможності економіки України*

Причини 1	Короткий опис 2
Збереження високого рівня ресурсо– та енерговитратності економіки	Обсяг створення ВВП на одиницю спожитої енергії в Україні є в декілька разів нижчим, ніж у нових членах ЄС. Якщо цей показник в Україні складає 1,8 дол. США, то в Болгарії — 2,9, Румунії — 3,8, а в Чехії — 3,7 дол., Польщі — 4,4 дол.
Поглиблення деформацій у структурі промисловості	Швидший розвиток низькотехнологічних (за винятком машинобудування) галузей призвів до того, що на сировинну продукцію в загальному обсязі реалізованої продукції добувної та обробної промисловості у 2005 р. припадало 66,7 %, у той час як на інвестиційну продукцію — 13,3 %, а на товари тривалого користування — лише 1,3 %. При цьому на металургію та оброблення металу припадало 25,2 % обсягу реалізованої промислової продукції, харчову промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів — 15,7 %, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води — 13,4 %, добувну промисловість — 9,1 %, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення — 9,3 %, хімічну та нафтохімічну промисловість — 6,7 %.
Несформованість внутрішнього ринку	Внутрішній ринок не став активним споживачем інноваційної продукції національних виробників. Це виявляється в зростанні частки реалізованої інноваційної продукції промислових підприємств, яка спрямовується на експорт, — якщо у 2000 р. цей показник складав 24,9 %, то вже у 2004 р. — 42,5 %.
Недостатній рівень фінансового забезпечення реалізації державної науково-технологічної та інноваційної політики	За незрівнянно більшого потенціалу ВВП провідних країн світу частка його витрат на наукові розробки варіюється в розмірах від 3-5 % і більше, тоді як в Україні вона становить відповідно 0,9-1,2 %. Такі витрати у США становлять 2,5-3,8 %, в Японії вони лімітуються не нижче 3 % від ВВП; у Росії їх частка зросла до 3,7 %, а у Китаї простежується чітка тенденція до збільшення таких витрат і передбачається довести питому вагу їх у 2010-му до 5 % у загальному обсязі ВВП.
Закріплення існуючої технологічної структури економіки України за рахунок надходження іноземного капіталу	Іноземні інвестори недостатньо активні щодо модернізації економічного комплексу країни. Так, станом на початок 2006 р. найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) було зосереджено в металургії та обробленні металу (11,1 % загального надходження ПІІ в Україну), харчовій промисловості та переробленні сільськогосподарських продуктів (10,5 %). Водночас на машинобудування припадає лише 6,3 % ПІІ.
Недостатність розвитку ринкових інститутів	За практичної відсутності венчурного капіталу вітчизняного походження венчурні фонди з переважанням зарубіжного капіталу не зацікавлені у розвитку конкурентоспроможних технологій і свої інвестиції спрямовують в акції великих підприємств енергетичної, машинобудівної, будівельної та переробної промисловості, а не у сферу високих технологій.
Нестратегічна модель міжнародної спеціалізації економіки України	Неефективність використання науково-технологічного потенціалу національної економіки, закріплення за Україною статусу країни-експортера сировинних та низькотехнологічних товарів.

* – при формуванні табл. 1 використано підхід Покришка Д.С. “Технологічна конкурентоспроможність економіки України на міжнародному ринку”; www.infodisk.com.ua

Одним з найважливіших показників, що характеризують інноваційну сферу країни, є частка інноваційно активних підприємств, тобто питома вага підприємств, що активно проводять інноваційну діяльність, до загального числа підприємств. Наприкінці 1980-х років частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств колишнього СРСР становила 60–70 %. Ці підприємства займалися розробленням й активним впровадженням нової або удосконаленої продукції. На початок 1990-х років цей показник знизився втричі, до рівня 20–26 % [6]. Тенденція зменшення частки інноваційно активних підприємств продовжувалася і на початок 2000-х років (табл. 2).

Таблиця 2

Інноваційна активність українських підприємств*

Роки	Питома вага підприємств (%), що		Загальна сума витрат, млн. грн.	У тому числі за напрямками, млн.грн.				
	займалися інноваціями	впроваджували інновації		Дослідження і розробки	Придбання нових технологій	Підготовка виробництва для впровадження інновацій	Придбання машин та обладнання пов'язані з управлінням інновацій	Інші витрати
2000	18,0	14,8	1760,1	266,2	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	14,3	1979,4	171,4	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	14,6	3018,3	270,1	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	11,5	3059,8	312,9	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	10,0	4534,6	445,3	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	8,2	5751,6	612,3	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	10,0	6160,0	992,9	159,5	954,7	3489,2	563,7

* – за даними Державного комітету статистики України

Для порівняння: мінімальна частка інноваційно активних підприємств у країнах ЄС у 2003 році відзначена в Португалії – 26 %, та в Греції – 29 %, тобто в 1,5 раза вище від рівня України. Країни, що лідирують, – Ірландія (74 %), Данія (71 %), Німеччина (69 %), Австрія (67 %) [6].

Враховуючи досвід розвинених країн світу, зокрема, країн ЄС, удосконалення інноваційного менеджменту в Україні можна подати у розрізі основних функцій класичного менеджменту (табл. 3).

Таблиця 3

Зміст основних функцій менеджменту щодо регулювання інноваційної діяльності*

№ з/п	Функція менеджменту	Характеристика впливу на інноваційну діяльність
1	2	3
1	Планування	Впровадження практики технологічного моніторингу та прогнозування; прийняття рішень з метою встановлення політично нейтральних пріоритетів забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки України.
2	Організування	Формування інформаційно-комунікаційної інфраструктури для розширення доступу суб'єктів господарювання до інформації щодо інноваційних розробок; інтеграція науки, освіти, фінансів і виробництва з метою випереджального розвитку науково-технологічної сфери.
3	Мотивування	Стимулювання розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв; удосконалення системи фінансування інноваційних проектів.
4	Контроль та регулювання	Запровадження інструментів бюджетного контролінгу коштів та пільг, які спрямовуються на цілі інноваційного розвитку; поліпшення правового забезпечення інноваційної діяльності підприємств, зокрема, дотримання прав інтелектуальної власності.
5	Аналізування	Здійснення об'єктивної економічної оцінки технологічного потенціалу країни у контексті світової еволюції технологічних укладів.

* – під час формування табл. 3 використано підхід Д.С. Покришка “Технологічна конкурентоспроможність економіки України на міжнародному ринку”; www.infodisk.com.ua

Висновки

Аналіз взаємозв'язку менеджменту інноваційної діяльності (див. табл. 3) дозволяє зробити висновок, що найістотнішими ризиками є необ'єктивність економічної оцінки технологічного потенціалу країни, можливість політичного впливу на прийняття економічних рішень, недостатня увага законодавчих інститутів до правового забезпечення інноваційної діяльності підприємства, невпорядкованість фінансування інноваційних потреб.

Перспективи подальших досліджень

У перспективі буде доцільно розглянути можливості поліпшення управління інноваційною діяльністю, зокрема зменшення впливу на діяльність суб'єктів господарювання виділених у статті істотних ризиків.

1. Зінько Н. Інструменти стимулювання інноваційної діяльності (на прикладі Індії, Ірландії, Сінгапуру, Фінляндії, Японії) // *Регіональна економіка*. – 2007. – № 4. – С.220–226.
2. Карпінський Б.А., Шира Т.Б. Інноваційно-технологічний потенціал підприємств регіону: аналіз формування та фінансування // *Регіональна економіка*. – 2007 р. – №2. – С.77–85.
3. Козоріз М.А., Денис О.Б. Аналіз та оцінка інноваційності розвитку економіки регіонів // *Регіональна економіка*. – 2006 р. – №4. – С. 29–40.
4. Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України. // *Економіка України*. – 2006. – №8. – С. 35–40.
5. Покришка Д.С. Технологічна конкурентоспроможність економіки України на міжнародному ринку; www.infodisk.com.ua.
6. Слісаренко О.О. Інноваційна активність в Україні / Міністерство економіки України; www.niss.gov.ua.
7. Стадницький Ю.І. Дифузія технологічних інновацій: регіональний аспект // *Регіональна економіка*. – 2007. – №1. – С.169–176.
8. Фісун А.О. Роль функції інвестування інновацій в економічному зростанні // *Фінанси України*. – 2007. – №6. – С.46–55.
9. Цілі та пріоритети сталого розвитку України / О.Бадрак, Л. Шостак // *Економіка України*. – 2002. – № 10. – С. 30–36.
10. Матеріал сайту “Інноваційне підприємництво: Львів, Україна” // www.cstei.lviv.ua.